

«ДОН КІХОТ ІЗ БОБРИНЦЯ» – ШТРИХИ ЖИТТЄВОГО І ТВОРЧОГО ШЛЯХУ МИКОЛИ СМОЛЕНЧУКА

У статті йдеться про знаного українського письменника, науковця, педагога, громадського діяча Миколу Смоленчука. Особливо цікавим і плідним постає «луцький період» в біографії цієї людини.

Ключові слова: історія, епоха, доля, творчість, ідеологія, політика, родина, видання, письменник,

Романов Сергей. «Дон Кихот из Бобринца». Штрихи к жизненному и творческому пути Николая Смоленчука. В статье рассказывается о известном украинском писателе, ученом, педагоге, общественном деятеле Николае Смоленчуке. Особенно интересным и продуктивным оказался «луцкий период» в биографии этого человека.

Ключевые слова: история, эпоха, судьба, творчество, идеология, политика, эмиграция, семейство, издание, писатель,

Romanov Sergiy. «Don Quixote from Bobrunetc». Life Features and Creative Work of Mukhola Smolenchuk. The article is devoted to famous Ukrainian writer, scientist, teacher, public figure Mukhola Smolenchuk. The «lutsk's period» in biography this man is very interesting and plentiful.

Key words: history, epoch, destiny, creation, ideology, politics, family, edition, writer.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розвиток української культури другої половини ХХ ст. у всьому розмаїтті подій, процесів, постатей сьогодні бачиться явищем складним і суперечливим. Не в останню чергу такий стан зумовлювали тогочасні історичні реалії та витворений у їхньому силовому полі тип особистості.

Особливо складним і болючим, у цьому контексті, виявилось саме формування професійної, національно свідомої еліти, здатної відповісти на суворі виклики доби. Важливо й те, що цей процес розгортався не лише у визнаних центрах (як правило, великих містах) інтелектуального життя, але й у провінції. Одним із таких людей, хто, попри неймовірні труднощі й випробування, зумів повноцінно реалізуватися у світі й своєю справді подвижницькою працею залишити помітний слід в історії рідної культури, постає сьогодні героєм пропонуваної розвідки. Як писав про нього у спогадах відомий науковець Г. Ключек «Доля Миколи Смоленчука – типова доля українського інтелігента, який не вважав за потрібне глибоко – аби ніхто не помітив і не доніс у відповідні «органи» – приховувати власну національну свідомість. Він жив звичайним життям національно свідомого інтелігента» [4, 148]. І лише той, хто випробував на собі всі «переваги» розвинутого соціалізму, розуміє, що криється за цими, на позір, простими словами – жити в одній із республік Радянського Союзу «життям національно свідомого інтелігента».

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Народився Микола Кузьмович Смоленчук 3 липня 1927 р. в районному містечку Бобринці, що на Кіровоградщині. Походив він із незаможної міщанської родини, про яку в автобіографії писав: «Батько, наймит поміщицьких економік та олійниць, в роки громадянської війни був кулеметником у Богунському полку, далі працював на різних низових роботах. Мати була домогосподаркою» [5]. До війни хлопець навчався в місцевій семирічці, а в роки німецької окупації, щоб не потрапити на примусові роботи, переховувався в родичів на селі. (А за ухиляння від «трудового обов'язку» все одно довелося відсидіти кілька місяців у місцевій в'язниці). Однак уникнути долі остарбайтера М. Смоленчукові таки не вдалося, адже на початку березня 1944 р., за два тижні до звільнення Бобринця, він у складі «робочої команди», сформованої фельд-жандармерією з місцевої молоді, був відправлений до Німеччини. У Третньому рейху підліткові довелося працювати на бауера в одному із сіл Тюрінгії. За непокірну вдачу і впертий характер був нещадно караний, поневірявся по різних господарях і навіть, за злісний саботаж – поломку трактора – побував у концтракту. Те, що довелося побачити й пережити в Європі, М. Смоленчук довірив своєму щоденнику, а згодом частково опише й у романі «Сиве покоління» (1965).

Ось один із характерних записів-споминів двадцятирічного юнака датований січнем 1948 р.: «Тільки збагнуть – прожив лиш такий малесенький відтинок життя, а скільки вже довелося побачити, на собі випробувати, відчути, з журбою побідувати, гіркого лиха зазнати. [...] Пригадується, якимось в січні бомбували Гьольдерн (німецьке містечко – *P. C.*) в той час, коли наша братія прибирала уламки цегли із знищеної вулиці. Навколо вибухало, палало, ревіло, з шаленим тріском і свистом літали цеглини й бите віконне скло, чулися нелюдські крики із бомбосховища, в яке влучила 250-кілограмівка... Опісля нас послали прибирати звідтіля трупи... [...] Або в Падерборні, де ледь не згорів у крематорії. [...] Або палиці в Саксонії, голод у Пруссії, марш через Польщу, Західну [Україну]. Скрізь залишено здоров'я, сили, скрізь все більше й більше розладжувалися нерви й тьмяніли найсвітліші почуття. Постійні голод, холод, палиці, мораль – ось де причина нестерпного роздратування й глибокої втоми душі» [4, 22].

У березні 1945 р. М. Смоленчук утік з табору для остарбайтерів; певний час поневірявся Німеччиною і, зрештою, потрапив до американської військової частини, а тоді в табори для переміщених осіб (у тодішній термінології – Ді-Пі). Тут юнак перебуває майже три місяці, аж поки його не було переведено в зону радянської окупації. У серпні він у складі 161-го артилерійського полку (до якого вступив у Дрездені) повертається в Україну – у місто Новоград-Волинський. Але, як відомо, Батьківщина нерado й підозріло зустрічала своїх «блудних синів» – остарбайтерів. Чи не відразу ж після приїзду (навіть не давши можливості побувати удома) М. Смоленчука у складі т. зв. «робочої армії» відсилають до уральського міста Добрянки на, так би мовити, трудове «перевиховання». Протягом двох років юнак важко працював на металургійному заводі вантажником, чорноробом, кочегаром.

Лише влітку 1947 р. радянська влада дозволила М. Смоленчукові повернутися в Україну. Важко відбувалася психологічна адаптація до умов нової післявоєнної дійсності. Його чутлива, зболена душа поривалася до світла й добра, прагнула людської теплоти та співчуття, але, на жаль, не знаходила ні розуміння, ні підтримки. Усе це спричиняло важкі внутрішні колізії і злами, нерідко призводячи до затяжних депресій. Внутрішній стан юнака з усією граничною відвертістю відбито в щоденникових записах тієї пори. «Какой смысл жить? –

запитував він тоді сам у себе. – Вечно голодный, грязный, оборванный, вечно тревоги и боль на сердце. Не лучше ль исчезнуть из этого мира, чтобы не видеть ту нищету и горе, которыми оброс каждый человек. Помочь ему ничем не сможешь, ибо сам на капусте и кислом хлебе каждый день. Единственный выход – уйти из этого мира [...]. Так как жил незамеченным, так и исчезнуть незамеченным. [...]. И уйти обязательно, ибо жизни уж нет и не предвидится для меня. Слишком нежное сердце, не может оно жить среди лжи и коварства» [4, 23]. Однак врятувала від таких думок і намірів (як ще не раз рятуватиме й у майбутньому) творча праця. Саме 1945–1947 рр. датовані перші вірші М. Смоленчука (згодом він писатиме під псевдонімом Микола Клен) українською та російською мовами. Його рання поезія – це так само спроби розібратися в собі, збагнути сутність людини й світу, це – пошуки сенсу існування й відповідей на одвічні людські питання. Внутрішня позиція ліричного героя (а, власне, автора) – постійний сумнів. Це загалом сумнів і тривога творчої людини, що супроводжуватиме письменника чи не все життя: сумнів у власних силах і спроможності досягнути поставленої мети, сумнів у можливості писати чесно і відверто, сумнів у доцільності й потрібності літературної праці в цинічному суспільстві, та й загалом сумнів у читацькій аудиторії, її спроможності й бажанні зрозуміти митця. Але все одно автор не полишає працювати, знаходячи в мистецькій, інтелектуальній роботі порятунк від сірого (домінувальний колір його ранньої лірики), одноманітного світу. Свої зусилля він спрямовує і на здобуття якнай-грунтовнішої освіти.

У серпні 1947 р. М. Смоленчук вступає до сільськогосподарського технікуму рідного Бобринця, навчання в якому успішно завершує через три роки. Директор цього навчального закладу, знаючи про літературні здібності свого випускника, дає йому відкріпний лист (звільняючи, таким чином, від обов'язкової праці агронома на селі) і рекомендацію здобувати освіту в гуманітарному ВНЗ. 1950-го М. Смоленчук вступає на філологічний факультет Кіровоградського педінституту, який закінчує 1954 р. Саме на студентську пору припадає початок його активної краєзнавчої, пошукової роботи на теренах рідного краю. Свою і навіть суміжні степові області він пізнав, за одностайними твердженнями колег і друзів, як ніхто інший – у численних поїздках і походах містечками, селами й хуторами, розмовах зі старожилами, записах фольклору й недавньої історії, описах та

світлинах меморіальних місць і пам'яток, а також природних див. А коли доля приведе ученого на Волинь – і цей регіон він пізнаватиме з не меншими ретельністю й інтересом. Оскільки на четвертому курсі інституту М. Смоленчук одружився (дружина Нінель стане його добрим генієм і натхненницею всіх життєвих й професійних поривань), то навчання довелося закінчувати на заочному відділені. Ще під час навчання він, на посаді директора Канівської вечірньої школи робітничої молоді, почав свою педагогічну працю, якій, як виявиться, віддасть усе життя. У 1954–1956 рр. М. Смоленчук працюватиме викладачем своєї колишньої альма-матер – Бобринецького сільсько-господарського технікуму. У цей час розпочався т. зв. «призов інтелігенції на село», і дипломований агроном, вирішивши підтримати державну ініціативу, зголошується обійняти відповідну посаду у с. Кирсанівка. Однак і тут його фах педагога виявився актуальнішим – довелося майже на чотири роки очолити місцеву середню школу; потому ще на п'ятиліття викладацької праці повернутися до Бобринця – викладачем до рідного технікуму.

На зламі 50–60-х років, побіч педагогічної роботи, так би мовити, заради хліба щоденного, М. Смоленчук цілковито поринає в літературно-творчу та наукову стихію. У цей час наполегливо працює над біографічною повістю про Марка Кропивницького «Степи полинові», яка побачила світ 1961 р. в Києві. Особистість корифея українського театру настільки захопить автора, що він, практично самотужки, організує в Бобринці перший в Україні музей М. Кропивницького і сам майже рік (за тридцять карбованців місячної платні) його очолюватиме. Через два роки також у столиці вийде ще одна художня книга Смоленчука – історична повість для юнацтва «Степівчани». Саме із вказаним художнім доробком та за особистими рекомендаціями М. Рильського та А. Дімарова автора цього ж року буде прийнято до Спілки письменників України. У 1965 р. в одеському видавництві «Маяк» виходить і перший роман письменника «Сиве покоління», що був написаний на основі автобіографічних свідчень і матеріалів із часів буремної авторової юності. Через три роки у згаданому видавництві побачила світ ще одна його історична повість «Родня», яка оповідала про події давньої (додержавного періоду) української історії.

Очевидно, що саме успіхи Смоленчука-літератора сприяли тому, що обласна влада, вирішивши покращити матеріальний стан письмен-

ника, надала йому з родиною невеличку квартиру у Кіровограді. Відтоді й на все життя це місто стане для нього рідним. У 1964–1969 рр. М. Смоленчук працював учителем місцевої очно-заочної школи, паралельно очолюючи й обласне літературне об'єднання. А з 1969 р. він перебуває на посаді старшого викладача кафедри української літератури Кіровоградського педагогічного інституту ім. О. Пушкіна. Потрапити на роботу до вишу йому допомогло на той час майже закінчене кандидатське дослідження на тему «Драматург і життя. (Південний – Бобринецький і Єлисаветградській період життя і творчої діяльності М. Л. Кропивницького)». Примітно, що готував дисертацію автор практично самотужки (без особливого «контролю й заохочення» від наукового керівника), покладаючись лише на власні здібності й навички. Звичайно, що в нагоді тут став величезний фактологічний матеріал, зібраний ним за роки краєзнавчо-пошукової роботи, а також, в аспекті аналізу художнього доробку М. Кропивницького, досвід і чуття професійного літератора. 1969 р. в Одесі побачив світ великий художньо-біографічний роман Смоленчука про життя і творчість драматурга «Ой літав орел». 1971 р. в Києві молодий науковець блискуче захищає дисертацію й повертається до викладацької роботи в рідному інституті зі статусом кандидата філологічних наук.

Однак саме в рік свого наукового тріумфу М. Смоленчук зазнає й найбільшої життєвої катастрофи, яка, на жаль, так трагічно позначиться на його педагогічній, науковій, літературній діяльності, а також вплине на стан здоров'я. Як відомо, на початку 70-х років у республіках СРСР стартувала чергова кампанія боротьби з буржуазним націоналізмом, розгорнута владою найперше у сфері культурного життя. Під потужну хвилю «ідеологічних зачисток» потрапив тоді й М. Смоленчук. Його, сказати б, типова на той час провина полягала в тому, що він привіз зі столиці фотокопію рукопису праці І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?» та показав її декому із тих, кого вважав своїми друзями. Про одного з таких, як вважалося, довірених людей Смоленчук тоді написав: «Найбільший номер одколів мій “дружок” В. Козлов-Качан. Років сім не було такого свята, щоб він не вітав мене листівкою, не було його жодного приїзду з Ужгорода, щоб він не завітав до мене “на вогник”, а скільки написаного ним я виправив і т. д., а він мені – оце в тебе ще півгодини часу

до кінця робочого дня – іди й розкажи в органи, бо завтра вранці зроблю це я. Бо в мене є вдома будиночок, кабан, десяток курей, 150 к[а]рб[ованців] пенсії, а ти хочеш усе те забрати (бо ти чи завтра, чи через п'ять років скажеш кому-небудь про нашу розмову і з мене спитають, чому я про неї не поінформував своєчасно)» [4, 48]. Переслідування автора наведених слів, саме за доносом одного (а можливо, й кількох!) із таких «дружків» розпочалися вже наприкінці 1971 р. 15 грудня на обласних партійних зборах М. Смоленчука виключили з КПРС із формулюванням «за неискренность с партией», адже розповсюдження антирадянської літератури (самвидаву) довести не вдалося, оскільки рукопис І. Дзюби він нікому не передавав. А напередодні нового 1972 навчального року його, без пояснення причин, звільнили й з Кіровоградського педінституту. Почалися відчайдушні пошуки нового місця праці, були навіть спроби влаштуватися садівником у місцеве зелене господарство й робітником на «Олієкомбінат». Зрештою, директор очно-заочної школи зважився знову прийняти на посаду вчителя свого колишнього працівника. Розіслав М. Смоленчук, як дипломований фахівець, й відповідні заявки у п'ятнадцять вишів України, але відповіді не отримав від жодного з них. Про, так би мовити, суспільно-психологічну атмосферу довкола себе – підозри, страху, зневаги – він у той час писав таке: «Я вже зараз прагну взагалі поменше появлятися на вулиці, бо мені зробили всякими закритими активами та інформаціями таку “рекламу”, що коли б не вийшов – обов'язково хтось – чого? Що? Як? Навіть люди шапочного знайомства. Одному не відповіси, другому, а третьому щось і скажеш – і на свою голову. [...] Що хотіли те зробили наші товаришочки – зараз я повністю скомпрометований, покараний по всіх лініях, і партійній, й адміністративній, моє ім'я набрало такої сумної популярності, що я навіть у тролейбусі про себе чув» [4, 47, 49].

Наприкінці 1972 р. М. Смоленчукові, за дієвої підтримки справді відданого товариша, відомого на той час драматурга Валентина Шевченка, який працював заступником голови обласного відділу КДБ, вдалося поновитися в партії. Цікаво, що своє перебування у лавах КПРС М. Смоленчук ніколи не приховував, наголошуючи, що завжди діяв лише за покликом розуму й совісті. «До партії я прийшов за переконанням, – писав він у вересні 1991 року, в уже незалежній Україні. – Я й сьогодні вірю в її (партії. – Р. С.) високі ідеали, яких

дотримувався, в ім'я яких жив і діяв. Цілі народи закроєні на соціалістичній основі і прекрасно живуть. Не моя вина, що в голові партії звили гніздо зграя політичних перевертнів і пристосуванців, хабарників і злодюг, які скомпрометували високе звання комуніста й проти яких я завжди боровся. [...] Хочу довести, що чесні комуністи, до яких і відношу й себе, і в роки кадебістського розгулу в країні не мовчали» [4, 66]. Важливим тут видається зрозуміти не так принциповість автора сказаного, як сам його (і тисячі таких, як він) духовно-психологічний стан «людини межі» мимоволі роздвоєної поміж вірою у високі ідеали й спотвореною радянською системою дійсністю.

Але на той час членство в КПРС (нехай навіть відновлене після виключення) визначало весь хід професійного і суспільно-громадського життя людини. Щоправда, упродовж майже чотирьох років Смоленчук усе ж змушений був працювати учителем у кількох кіровоградських школах. А до роботи в педінституті повернутися вдалося лише на початку 1975 р. Але й тут за опальним викладачем не припиняли «наглядати», буквально контролюючи кожен його крок. Зрештою, не витримавши гнітючої атмосфери й відкритого ідеологічного, адміністративного тиску, М. Смоленчук у 1979 р. подав документи на конкурс із заміщення вакантної посади завідувача кафедри української літератури Луцького педагогічного інституту ім. Лесі Українки. У серпні вказаного року конкурсну заявку пошукувача було задоволено, і вже з вересня він почав виконувати свої обов'язки. Від'їзд М. Смоленчука на Волинь збентежив не лише його студентів, яким «неофіційно» повідомили, що їхнього улюбленого викладача перевели на інше місце роботи за якісь міфічні провини, але й керівництво Кіровоградського педагогічного інституту.

Очевидно, М. Смоленчук якомога довше не повідомляв про свій намір перевестися до іншого вишу й навіть характеристику взяв нібито для представлення у Спілку письменників України. Такого «свавілля» керівництво пробачити, а тим паче забути, не могло, й на адресу тодішнього ректора Луцького педінституту М. Касьяненка надійшло клопотання про відкликання цієї характеристики з наступним прикінцевим формулюванням (погрозою). «Дії комуніста Смоленчука М. К. ректорат і партком розглядають як грубе порушення норм партійної дисципліни і етики, а також інструкції про обрання професорсько-викладацького складу вищих учбових закладів СРСР, за що

він буде притягнутий парткомом до партійної відповідальності» [5]. Обіцяне дисциплінарне стягнення, а, власне, сувора партійна догана із занесенням в облікову картку, було накладено на винуватця в грудні того ж року. Зрозуміло, що в цьому випадку каралося не так порушення трудової інструкції, як самовільний перехід на інше місце праці й втрачена для керівництва нагода для цькування й публічного шельмування виправданого (вочевидь помилково) «націоналіста». Усе це розумів і сам Смоленчук, коли писав із Луцька до свого кіровоградського товариша І. Бойка: «Мої справи так, на трійку з мінусом, землячки привішали строгача за самовільну втечу» [4, 52].

До честі очільників Луцького педінституту, ходу отриманим паперам (фактично – доносу) на свого нового викладача вони не давали. І загалом увесь період праці М. Смоленчука у волинському виші, а це чотири роки, був плідним і успішним. На кафедрі він мав чимале навантаження, викладаючи навчальні курси – «Українська література XVIII ст.», «Українська література першої половини XIX ст.», «Українська радянська література» та «Методика викладання літератури у школі». Маючи досвід музейної роботи, М. Смоленчук був одним із тих, хто обстоював думку про заснування в структурі Луцького педінституту повноцінного музею Лесі Українки (який і постав 1985 р.), а не лише, як планувалося до цього, меморіальної кімнати. Також як досвідчений літератор він дієво сприяв утворенню обласного відділення Спілки письменників України. Як професійний краєзнавець М. Смоленчук щиро зацікавився Волиню і, особливо, древнім Луцьком, – багато й охоче подорожував областю, вивчав пам'ятки старовини, працював у архівах і бібліотеках. Згодом зібраний матеріал неабияк прислужиться йому в роботі над художніми творами. У листі своєму доброму товаришеві письменникові М. Братанові Смоленчук, оповідаючи про свої успіхи, не без гордості зазначає: «В Луцьку я йду за високим рахунком. За минулий навчальний рік (мається на увазі 1980–1981 навчальний рік. – Р. С.) про мою службу і громадську роботу завідуючого кафедрою української літератури близько тридцяти разів говорила обласна і республіканська періодика, маю всілякі подяки у всіх святкових наказах» [4, 53].

Надзвичайно плідною у цей час виявилася діяльність М. Смоленчука не лише як педагога, але й науковця і, особливо, літератора. Упродовж 1979–1983 рр. він працював над великим історичним

романом «Білі бланкети», який побачив світ 1985 р. (до 900-ліття Луцька) у відомому київському видавництві «Радянський письменник». Твір з'явився друком після вимушеної (з волі влади) майже п'ятнадцятирічної перерви і був особливо дорогим для автора. Як згадував Г. Клочек, «Коли [...] прийняли його (Смоленчука. – Р. С.) “Білі бланкети” до друку, був дуже гордий тим і носив книжку – видавничий план, де було записано, що його роман таким-то тиражем має вийти у такому-то кварталі, у кишені свого піджака. В будь-який час міг подивитись на той запис. Я розумів його: вихід тої книжки мав засвідчити його перемогу над чиновництвом. Він все-таки вистояв. Після нього залишаться книжки, а що залишиться після них?» [4, 149]. У центрі цього широкого мистецького полотна перебувають події межі XVI–XVII ст. – часи так званої Брестської релігійної унії 1596 р. й кривавого протистояння на українських землях (основний ареал дії твору – історична Волинь) православ'я і католицизму. Роман надзвичайно цікавий і з ідейно-тематичного, фактологічного, і з художнього огляду й, попри час, у якому його було написано, до сьогодні не втратив глибини й актуальності. До слова, «Білі бланкети» стали серединним твором задуманої автором історичної трилогії про окреслений період національного минулого. Два інші твори – романи «При битій дорозі» (журнальна публікація 1993–1994 рр.) та «Смута» (залишився в рукописі).

У Луцьку М. Смоленчук проживав у студентському гуртожитку педінституту, за його ж жартівливим означенням, «в роздріб» із родиною. Щоправда, з батьком деякий час жили доньки: майже рік молодша – Людмила та два роки старша – Тетяна, яка в той час працювала на посаді завідувачки літературного відділу Волинського обласного академічного театру ім. Т. Шевченка. На жаль, залишитися на Волині на довший період, а чи, як думалося, й назавжди М. Смоленчукові не судилося. Йому, уже на той час серйозно хворій, літній людині, як, свого часу, і Лесі Українці, завдавали величезної шкоди місцеві несприятливі кліматичні умови. Як із жалем зізнавався він сам у листі до письменника Г. Поздняка: «Волинь мені не підійшла в багатьох вимірах, а основне – кліматично. Чотири роки жив з постійно підвищеним тиском, там така непомірна вологість, що мене, степовика, просто розпирало! [...]. Ти ж знаєш, діабет мені зробили, коли робили бур[жуазним] націоналістом, то 12 років жив на таблетках, а з 20.05.83

пішов на інсулін, тепер колюсь щоранку, та духом не впав» [4, 55]. Та усе ж із Луцького педінституту ім. Лесі Українки М. Смоленчукові у червні 1983 р. довелося звільнитися за власним бажанням. Керівництво вишу, задоволене роботою свого колишнього працівника, надало йому відмінні характеристики й рекомендації.

Маючи намір й надалі займатися викладацькою діяльністю, М. Смоленчук, зі зрозумілих причин, не бажаючи повертатися на батьківщину, після Луцька зробив спробу влаштуватися до інституту міста Миколаєва. Та, вочевидь, умови, які пропонувало тамтешнє керівництво, виявилися неприйнятним, то ж довелося повертатися до Кіровограда, де він у рідному інституті й працював до кінця 1980-х рр. Власне, межа 80–90-х років – важкі часи для М. Смоленчука й у фізичному, і в морально-духовному сенсах. Після важкого інсульту довелося довго відновлюватися – практично заново вчитися рухатися й обслуговувати себе; майже повністю, що виявилось особливо важким для письменника, було втрачено зір. Але він не здався і, порівняно швидко, повернувся до активного життя.

Попри своє відоме ставлення до КПРС, М. Смоленчук радо зустрів проголошення незалежності Батьківщини, позитивно сприймав діяльність, навіть відвідував зібрання Українського народного руху. Але хаос і свавілля, насамперед в культурній сфері, перших років демократії справляли на нього прикре, гнітюче враження. Особливо дошкуляла самотність, а ще відчуття непотрібності, марності свого життя і праці в сучасній жорстокій добі. У листі до Г. Поздняка Смоленчук із розпачем констатував: «Перспектив ніяких, особливо нашому поколінню, відмираючому. Як і все попереднє життя щоденно сиджу за столом, а нащо – не знаю, бо нікому твоя продукція не треба. Повість, яка мала побачити світ у II кв[арталі] у вид[аництві] “Промінь”, повернута – нема паперу і коштів, хоч уже й аванс за неї отримав! (Як виявилось згодом, замість твору Смоленчука масовим накладом було надруковано якийсь зарубіжний детектив, що на ньому видавці розраховували добре заробити. – Р. С.). Роман надісланий рік тому в “Рад[янський] письм[енник], – навіть вістки нема, що одержали, через тиждень кінчаю першу частину II кн[иги] “Сивого покоління”, але пишу її, щоб чимось заповнити час» [4, 155]. Щоправда, на початку 1990-х років кілька нових книг письменника таки пішли до читача, але, на жаль, лише в журнальному варіанті: історико-пригодницьку повість «При битій дорозі» бу-

ло опубліковано в часописі «Поріг» (1992–1993) та через рік передруковано «Кур'єром Кривбасу»; у журналі «Степ» побачили світ уривки з другої частини роману «Сиве покоління» (1992), а документальну повість про відомого російського поета А. Фета 1996 р. також надрукував «Кур'єр Кривбасу». На жаль, публікації автора в цьому виданні були уже посмертними, адже письменника не стало 14 січня 1993 р.

Висновки. М. Смоленчук помер на 76 році життя, залишивши після себе і добру славу, і гарних учнів, і величезний науковий, художній, краєзнавчий, доробок. Він автор дванадцяти художніх, наукових, науково-популярних книг (це, якщо брати лише ті, що були випущені окремими виданнями), більше сотні наукових розвідок, культурологічних студій та досліджень, уміщених у республіканській періодиці. Основне коло його інтересів – українська література (від XVIII століття – до століття ХХ) й театральне мистецтво, де слід особливо виокремити історію театру корифеїв, літературознавство, краєзнавство, фольклор, національна історія в контексті історії європейської. Як науковець і письменник М. Смоленчук писав про М. Кропивницького, П. Саксаганського, І. Карпенка-Карого, М. Садовського, М. Заньковецьку, І. Мар'яненка, А. Фета, Л. Манька, В. Винниченка, М. Рильського. Підтримував дружні взаємини й листувався зі знайомими людьми української культури – М. Рильським, В. Базилевським, В. Близнецем, Г. Гусейновим, І. Драчем, В. Морозом, П. Ребром, А. Хорунжим, В. Чемерисом, В. Шевченком, Г. Ключеком та багатьма іншими. Усі, хто добре знав М. Смоленчука, пам'ятають його як чесну, принципову, порядну людину й водночас уважного колегу, щирого, відданого друга й товариша, усім серцем відкритого світові. Мабуть, саме таких людей сьогодні бракує незалежній Україні.

Список використаної літератури

1. Бабенко О. Мудрий добродій / О. Бабенко // Із сивого покоління: Микола Смоленчук – Людина, письменник, вчений. – Кіровоград : Центрально-укр. вид-во, 2003. – С. 5–12.
2. Бакатнюк Г. Був небезпечно відвертим / Г. Бакатнюк // Кіровоградська правда. – 1993. – 8 квіт.
3. Бондар В. Смутна година М. Смоленчука / В. Бондар // Степ. – 1995. – № 1. – С. 23–26.
4. Із сивого покоління: Микола Смоленчук – Людина, письменник, вчений. – Кіровоград : Центрально-укр. вид-во, 2003. – 216 с.
5. Особова справа М. К. Смоленчука // Архів Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки.